

„Jaunas ir pilietiškas“ vadovėlio recenzija

Prof. Alfredas Bumblauskas

Recenziją norėtusi pradėti nuo bendresnio klausimo: kodėl istorikas nežino ką daryti „pilietiniame ugdyme“?

Ilgą laiką politikai ir švietimo biurokratai įsivaizdavo, kad pilietiškumas ir istorija yra susiję, bet arba nebuvo suprantama kaip tiksliai, arba šis susiejimas laikėsi ant romantinio nacionalizmo įsivaizdavimų. Todėl kai kalbam apie mokyklinį pilietiškumo ugdymą, reikia reflektuoti ir kokios yra neišspręstos mokyklinės istorijos problemos. Jų mano manymu yra bent šešios:

1. Faktokrapštystė arba metodologinis empirizmas: daug konkretybių žinotojų ir mažai apibendrinančių ir gretinančių epochas bei regionus;
2. Empirinės istorijos ir jos šaltinotyros probleminis santykis su literatūros, kultūros ir idėjų istorija – istorija pateikiama per daug izoliuotai nuo kitų disciplinų ir jų žinių lauko. Dabartyje ieškant tarpdalykinės integracijos ir kooperacijos tai vienas neišspręstų iššūkių;
3. Modeliuojančios istorijos stoka ir probleminis santykis su sociologinėm ir politologinėm prieigom. Pilietinis ugdymas taip pat pasimetęs tarp šių trijų srovių;
4. Metodologinis nacionalizmas ir anachronizmas: istorija matoma per šiuolaikinės tautos optiką (Alvydas Jokubaitis jau yra kalbėjęs apie „klaidą“ LR Konstitucijos Preambulėje);
5. Pažintinių ir ugdomųjų vertybių chaosas (įsivaizduojama, kad daugiau pamokų apie partizanus – reikš daugiau patriotizmo) arba neišspręstas Istorijos, Geografijos ir Tėvynės pažinimo dalykų santykis;

6. Lėkštokas filosofijos vaidmens suvokimas ir neišmoktos Leonido Donskio pilietinio ugdymo pamokos.

Vadovėlis „Jaunas ir pilietiškasis“, bent dalies šių problemų išvengia: vienais aspektais siūlydamas joms sprendimus, kitais – jas apeidamas. Faktų kiekių vadovėlis tikrai neperkrautas ir apskritai nėra pririštas prie „istoristinės“ pilietiškumo ugdymo paradigmos – tai gaivus požiūris. Kas kita, kad su istorija siejamų problemų jis išvengia apskritai atsisakydamas istorinių klausimų. Pavyzdžiui, skurdas arba mainai – kodėl neparodoma bent trumpai istorinė dinamika šių reiškinių? Kadangi pretenduojama integruoti vadovėlį ne tik į etikos pamokas, bet ir istorijos ar geografijos, tokio papildymo natūraliai norisi (nors jis ir nėra būtinas).

Pateiktas vadovėlis siekia surasti jungties taškus tarp pilietiškumo ugdymo, etikos ir ekonomikos. Pasirinkta prieiga – eiti per reiškinius ir juos apibrėžiančias temas, jauno asmens santykį su jį supančiu pasauliu. Galima ginčytis kiek disciplinų ribų nutrynimas šiuolaikiniame švietime yra mados reikalas, tačiau pasirinktą kryptį vadovėlis išpildo sėkmingai. Atsiremama į reiškinius, o jų centre stovi jaunas žmogus, su savo vertybėmis, lūkesčiais ir pasirinkimais. Tai yra humanistinė prieiga – ir nors Lietuvos švietime jau kai kas kalba apie posthumanizmą, humanizmo pas mus vis dar trūksta ir jis tikrai nėra išsemtas.

Vadovėlio medžiaga dėstoma skaidria kalba. Dėka lankstaus vadovėlio turinio mokytojams sudaromos galimybės sumodeliuoti dėstomą temą pagal savo pamokos struktūrą ir moksleivių lygį, mokiniams individualiai arba grupėmis paskirti tam tikras užduotis ir stebėti jų įgyvendinimą. Pateikiami infografikai ir vaizdo filmukai leidžia įvesti į temą ir jos problematiką, kuri vėliau yra plėtojama kituose segmentuose. Žodžiu, mokytojai gauna patogų darbo įrankį, o mokiniai kokybišką turinį.

Vadovėlis nebijo imtis globalių problemų (ekologija, medijos, socialiniai tinklai) ir per nedidelius žingsnius jas susieti su lokalaus masto kontekstais ir jauno, augančio žmogaus

perspektyva. Pilietiškumas jungiamas čia su jaunų žmonių rūpesčio ir nerimo objektais – toks aktualumas pagirtinas. Bet siekiama ne deklaratyvaus ar abstraktaus vertybinio pilietiškumo, o pilietiškumo išaugančio iš atsakomybės už savuosius veiksmus suvokimo, savo laisvės ir subjektiškumo supratimo. Kitaip tariant – pilietinis ugdymas pagaliau sukasi ne apie institucijas, istoriją ar skambiai žarstomas vertybines deklaracijas, bet apie asmeninius moralinius pasirinkimus.

Visgi, norisi atkreipti dėmesį ir į tam tikrus vadovėlio tobulintinus aspektus bei ribotumus. Bent viena svarbi pilietiškumo problematikos tema nėra tiesiogiai paliesta – tiesiogiai nesiimama nei pilietinės, nei etninės ar kitokios tapatybės klausimų. Ką reiškia būti „pilietišku“, jeigu neturi santykio su savo valstybe? O ankstyva paauglystė yra būtent tas metas, kuomet apibrėžiamas savo „aš“, ieškoma (ne)pritaipimo, dalyvavimo bendruomenėse ir savosios vietos pasaulyje suvokimo. Vadovėlio pavadinimas tarsi ir žada: jaunas (dar nebalsuojantis), bet jau pilietišką, dalyvaujantis, aktyvus, angažuotas. Tai, žinoma, neturi būti romantinės pasakos ar indoktrinavimas. Verta pagalvoti, koks būtų jaunam žmogui atpažįstamas reiškinys ar tema, padedanti priėti prie šios problematikos?

Kita problema, nėra nei įvado, nei „naudojimo instrukcijos“, reikalingos mokytojams ir mokiniams. Jeigu vadovėlio autoriai paveda instruktažą kaip galima dirbti su vadovėliu ir juo naudotis – puiku! Bet jeigu nori pradėti su juo dirbti savarankiškai? Trūksta aiškumo kas, kaip ir kodėl yra padaryta – todėl reikalingas papildomas apmąstymų ir galvojimo laikas bandant vadovėlį perprasti. Tiesa, tai nesunkiai ištaisoma spraga.

Kas gerai – skaitmeninis vadovėlis yra lanksti medijos forma, todėl tobulinimas pagal recenzentų ar mokytojų atsiliepimus visada įmanomas. Kaip praktišką ir patogią mokymo priemonę vadovėlį tikrai galima rekomenduoti mokytojams ir mokykloms.

